

РОЗДІЛ V. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-1-11>

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ НЕБЕЗПЕЦІ ІНФОРМАЦІЙНОГО НАСИЛЛЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

Глінчук Ю. О.

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальнотехнічних дисциплін, технологій
та цивільної безпеки
Рівненський державний гуманітарний університет
вул. Степана Бандери, 12, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0003-3328-5594
yuliyaglinchuk@ukr.net*

Ключові слова: інформаційне насильство, небезпека, майбутні педагоги, медіаграмотність, загальноуніверситетські дисципліни, виховна робота.

Звертається увага на те, що побічним наслідком тотальної інформатизації стало стрімке поширення інформаційного насильства, яке часто реалізується через засоби масової інформації – пресу, інтернет, телебачення, радіо тощо. Акцентується, що ця проблема актуалізувалася під час війни, адже московська пропаганда постійно використовує мас-медіа для поширення панічних і антидержавницьких настроїв в українському суспільстві.

Стверджується, що дієвим механізмом протидії інформаційному насильству, яке реалізується через засоби масової інформації, є медіаграмотність, яка дозволяє свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції.

Підкреслюється важливість формування медіаграмотності майбутніх педагогів, зважаючи на їхню соціальну роль. Зазначається двовекторність формування медіаграмотності майбутніх педагогів: по-перше, вони самі повинні бути медіаграмотними, по-друге, вони повинні бути готовими до формування медіаграмотності тієї вікової категорії здобувачів освіти, з якою працюватимуть.

Аналізується досвід формування медіаграмотності студентів педагогічних спеціальностей, на основі чого робиться висновок про провідну роль у формуванні медіаграмотності майбутніх педагогів загальноуніверситетських дисциплін. Водночас вказується на невикористання потенціалу безпекових дисциплін.

Окреслюється низка проблем організаційно-методичного характеру у викладанні загальноуніверситетських дисциплін, які знижують ефективність формування медіаграмотності майбутніх педагогів.

Робиться висновок про те, що формування медіаграмотності майбутніх педагогів повинне передусім починатись із планування відповідної змістовно-процесуальної «траєкторії», яка за законами логіки та цілісності наскрізно пройде через відповідні освітні програми, навчальні плани та плани виховної роботи. Окреслюються перспективи подальших наукових розвідок.

FORMATION OF MEDIA LITERACY OF FUTURE TEACHERS IN THE CONTEXT OF PREVENTING THE DANGER OF INFORMATION VIOLENCE: CONCEPTUAL BASIS

Hlinchuk Yu. O.

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of General Technical Disciplines, Technologies
and Civil Safety*

*Rivne State University of Humanities
Stepana Bandery str., 12, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3328-5594
yuliyaglinchuk@ukr.net*

Key words: *informational violence, danger, future teachers, media literacy, general university disciplines, upbringing work.*

Attention is drawn to the fact that a side effect of total informatization has become the rapid spread of informational violence, which is often implemented through mass media – the press, the Internet, television, radio, etc. It is emphasized that the relevance of this problem increased during the war, because moscow propaganda constantly uses the mass media to spread panic and anti-state sentiments in Ukrainian society.

It is claimed that an effective mechanism for countering informational violence, which is implemented through mass media, is media literacy, which allows you to consciously perceive and critically interpret information received from various media, to separate reality from its virtual simulation.

The importance of the formation of media literacy of future teachers is emphasized, taking into account their social role. It is noted that the formation of media literacy of future teachers is two-pronged: firstly, they must be media literate themselves, and, secondly, they must be ready for the formation of media literacy of the age category of education seekers with whom they will work.

The experience of formation of media literacy of students of pedagogical specialties is analyzed, based on which a conclusion is made about the leading role in formation of media literacy of future teachers of general university disciplines. At the same time, it is pointed out that the potential of safety disciplines is not being used.

A list of problems of an organizational and methodological nature in the teaching of general university disciplines is presented, which reduce the effectiveness of the formation of media literacy of future teachers.

It is concluded that the formation of media literacy of future teachers should first of all begin with the planning of the appropriate content-processual «trajectory», which, according to the laws of logic and integrity, will pass through the relevant educational programs, curricula and upbringing work plans. Prospects for further scientific research are outlined.

Постановка проблеми. Побічним наслідком тотальної інформатизації стало досить стрімке поширення інформаційного насильства, яке, зокрема, часто реалізується через засоби масової інформації (далі – ЗМІ) – пресу, інтернет, телебачення, радіо тощо. Ця проблема неабияк актуалізувалася під час війни, адже московська пропаганда безперестанно використовує мас-медіа для поширення панічних і антидержавницьких настроїв в українському суспільстві.

Дієвим механізмом протидії інформаційному насильству, яке реалізується через ЗМІ, є медіаграмотність – складова частина медіакультури, яка загалом полягає в умінні користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе та спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислю-

вати владні стосунки, міфи та типи контролю, які вони культивують [6, с. 8].

На думку дослідників, проблема формування медіаграмотності є актуальною вже для дошкільного [3; 12; 13] та молодшого шкільного віку [2; 9], для більш старших здобувачів освіти і погонів. Це формує відповідний запит на формування медіаграмотності педагогів, особливо зважаючи на їхню соціальну роль. Адже абсолютно очевидно, що педагог із заниженим рівнем медіаграмотності не зможе належним чином формувати медіаграмотність здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На тому, що медіаграмотність студентів має вирішальне значення в сучасному швидкоплинному та цифровому світі, заострює увагу Д. Думаг і стверджує, що, з огляду на велику кількість інформації, доступної в інтернеті, дуже важливо розвивати навички критичного мислення, щоб визначати, яка інформація є точною, надійною та заслуговує на довіру [14].

Про те, що медіатехнології вже давно торкнулися сфери освіти, говорять Л. Кульбач, Т. Леонтьєва, Т. Чаркіна, Т. Воропаєва та Н. Степанова, які зазначають, однак, що вони чинять не лише позитивний, а й негативний вплив, що потребує відповідного врахування [18].

Звертають увагу на те, що в сучасних умовах насильство через мас-медіа спрямовується не лише на здобувачів освіти, а й на педагогів, М. Хернандез і М. Торрес [17].

А. Федоров аналізує міжнародний досвід формування медіаграмотності та зазначає, що експерти одностайні в необхідності врахування соціокультурних умов кожної окремої країни [15].

Загалом, необхідність формування медіаграмотності майбутніх педагогів серед науковців не викликає сумнівів, а в дослідженнях усе частіше диференціюється за відповідними спеціальностями.

Так, зокрема, про те, що значний вплив медіа на виховання дитини зумовлює актуальність формування медіакультури (складовою частиною чого є медіаграмотність) особистості майбутнього вихователя, говорить Є. Хрнік, пропонує вирішення цього завдання через дисципліну «Інформаційно-комунікаційні технології та ТЗН» і спецкурс «Медіаосвіта і медіаграмотність» [11].

У контексті формування медіаграмотності майбутніх учителів початкових класів удосконалювати зміст дисциплін психолого-педагогічного, інформаційного спрямування, додавати аналіз фахових періодичних джерел, освітніх сайтів мережі «Інтернет», спеціально створених груп у соцмережах, підкріплювати заняття відео- й аудіоматеріалом відповідної тематики пропонують Г. Васянович, Л. Георганов і Т. Бешок [2].

Три ключові складові частини у формуванні медіаграмотності майбутніх учителів початкової школи окреслюють С. Гіллерн, М. Корона, В. Врайгтх, В. Гоулд і Б. Хаскей-Валеріус: оцінювання достовірності медіаповідомлень, доступ до медіа та взаємодія з ними, безпека. Методичні засади реалізації на основі аналізу досвіду дослідники вбачають у запровадженні окремих курсів на інтеграцію відповідного матеріалу в освітні програми [16].

На тому, що медіаграмотність є важливою складовою частиною професійно-методичної компетентності майбутнього вчителя-словесника і має посісти належне місце в його фаховій підготовці, акцентують увагу В. Герман і Н. Громова. Дослідницями розроблено систему вправ для формування медіаграмотності в межах курсів «Методика навчання української мови» та «Культура української мови» [4].

Що стосується майбутніх учителів математики, О. Бурцева вважає, що формування їхньої медіаграмотності в ЗВО може здійснюватися двома способами: через уведення окремого курсу з медіаосвіти або через інтеграцію медіаосвітніх технологій до вже наявної системи навчально-виховного процесу. Щоб майбутній учитель математики був усебічно розвинутий і медіаграмотний, дослідниця пропонує вводити теми, які пов'язані з медіаосвітою, у розділи таких дисциплін, як «Педагогіка», «Цифрові освітні ресурси», «Практикум з інформатики» [1].

Суголосно звучить думка В. Осадчого, який обстоює необхідність інтеграції медіаосвіти в освітні програми підготовки майбутніх учителів математики й інформатики [10, с. 24–34].

Дієвість формування медіакультури майбутніх учителів музики шляхом упровадження спецкурсу «Медіакультура вчителя музики у процесі професійної підготовки» доведено О. Конєвщинською [5, с. 15].

На переконання О. Кравченко, формування медіаграмотності майбутніх учителів має включати ознайомлення з історією й етапами розвитку медіаосвіти, вивчення основних медіаосвітніх технологій, аналіз і створення медіатекстів різних видів і жанрів, розроблення навчально-методичних рекомендацій з основ медіаграмотності для здобувачів освіти; відбір і оформлення роздаткового матеріалу до уроків; розроблення відповідних ігрових завдань для здобувачів освіти [7].

Дослідницею М. Матвійчук доведено, що процес формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів має включати розвиток і вдосконалення медіазнань (обсяг уявлень, термінів, фактів і зв'язків, які відображають систему мас-медіа), медіавмін (свідоме виконання медіаосвітньої діяльності на основі медіазнань для

досягнення конкретної мети), медіанавичок (виконання медіаосвітньої діяльності на рівні автоматизованих дій) шляхом упровадження інтегрованої програми медіаосвіти соціальних педагогів у такі дисципліни: «Етика соціально-педагогічної діяльності» (тема: «Етичні норми поведінки соціального педагога в медіасередовищі»), «Педагогіка» (тема: «Медіапедагогіка як новий напрям педагогічної освіти»), «Теорія й історія соціального виховання» (тема: «Медіавиховання як складова частина соціального виховання молоді»), «Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля» (тема: «Позааудиторні форми організації соціально-педагогічної роботи медіаосвіти»), «Соціальна педагогіка» (тема: «Мас-медіа як ресурс соціально-педагогічної діяльності»), «Соціалізація особистості» (тема: «Медіасоціалізація в інформаційному просторі») [8].

Отже, більшість дослідників доводить дієвість уведення в освітні програми підготовки майбутніх педагогів відповідних спецкурсів або ж доповнення відповідними змістовими модулями програм дисциплін психолого-педагогічного й інформаційно-комунікаційного напрямку. Концептуально не можемо не погодитися із цим, але вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що введення спецкурсів у контексті нинішніх освітніх реалій, а масово і поготов, є досить проблематичним. Хоча, звичайно, ніщо не може бути більш дієвим від дисципліни, де формування медіаграмотності є основоположною метою її вивчення. Тому загалом у нинішніх умовах формування медіаграмотності майбутніх педагогів покладається на загальноуніверситетські дисципліни. Водночас на основі теоретичного аналізу констатуємо, що в контексті означеної проблеми дослідниками не використовується потенціал безпекових дисциплін («Безпека життєдіяльності», «Безпека життєдіяльності з основами охорони праці» тощо), хоча саме небезпеки (а інформаційне насильство є нічим іншим, як небезпекою) є центральним поняттям безпеки життєдіяльності, а їх ідентифікація, превенція та мінімізація, поведінка в разі небезпек – ключовими завданнями.

Мета статті – висвітлити концептуальні засади формування медіаграмотності майбутніх педагогів у сучасних умовах у контексті протидії небезпеці інформаційного насильства.

Виклад основного матеріалу. Загалом про небезпеку інформаційного насильства якісь уявлення є в кожного здобувача педагогічної освіти. Але вони, як засвідчують результати неформального спілкування, зазвичай неповні. Отже, формування медіаграмотності майбутніх педагогів має розпочинатися з ознайомлення із проблемою інформаційного насильства як такою.

Як зазначалося нами вище, у нинішніх умовах провідна роль у формуванні медіаграмотності майбутніх педагогів належить загальноуніверситетським дисциплінам, передусім психолого-педагогічного, інформаційно-комунікаційного та, як ми переконані, безпекового напрямку. І ось тут постає дуже просте, але абсолютно логічне запитання: на якій із цих дисциплін має починатися ознайомлення із проблемою інформаційного насильства, а на яких продовжуватись? Адже в тому самому закладі вищої освіти, відповідно до освітніх програм і навчальних планів, порядок вивчення дисциплін згаданих напрямів може бути абсолютно різним. Тобто, наприклад, майбутні вчителі початкових класів спочатку вивчають педагогіку, потім комп'ютерно-інформаційні технології в освіті, а потім безпеку життєдіяльності з основами охорони праці, а майбутні вчителі математики спочатку вивчають комп'ютерно-інформаційні технології в освіті, а потім (або водночас) безпеку життєдіяльності з основами охорони праці та педагогіку. Хоча, звичайно, і тут можуть бути варіації в назвах і змісті загальноуніверситетських дисциплін для різних спеціальностей у межах того самого закладу вищої освіти.

Із цього випливає, що ті самі загальноуніверситетські дисципліни мають викладатися по-різному для здобувачів різних педагогічних спеціальностей не лише в контексті врахування загальної специфіки їхньої майбутньої професійної діяльності, а й у контексті врахування порядку вивчення загальноуніверситетських дисциплін відповідно до освітніх програм.

Водночас навіть для тієї самої спеціальності освітні програми різних років упровадження можуть відрізнятися одна від одної як переліком різних дисциплін, так і порядком вивчення однакових дисциплін. А також це може мати місце й частково: якісь дисципліни (чи порядок вивчення) можуть збігатися, а якісь – відрізнятися. Відповідно, викладачу, скажімо, педагогіки для майбутніх учителів початкових класів треба формування їхньої медіаграмотності (як часткового завдання вивчення дисципліни) розпочинати, для майбутніх учителів історії – продовжувати, а для майбутніх учителів інформатики – закінчувати. Але, якщо, наприклад, в освітній програмі підготовки майбутніх учителів інформатики вивчення «Педагогіки» перенеслось на рік уперед, то можливий і такий варіант, що, скажімо, для студентів спеціальності «Середня освіта. Інформатика» одного року дисципліна «Педагогіка» викладається на третьому курсі, а для студентів спеціальності «Середня освіта. Інформатика» наступного року впровадження – на другому. Тоді третьокурсники та другокурсники цієї спеціальності вивчають ту саму дисципліну – «Педагогіка», хоча, зрозуміло,

що порядок вивчення інших загальноуніверситетських дисциплін тоді змінюється. І ось тут починається найцікавіше: для економії годин, ставок і коштів читання лекцій для третьокурсників і другокурсників запоточують.

У нинішніх умовах запоточення має місце навіть і для різних спеціальностей різних років навчання. Отже, якість підготовки майбутніх педагогів набуває концептуально-теоретичного характеру, а економія годин, ставок і коштів – практичного. Значною мірою це пояснюється й тим, що звичайні працівники навчальних відділів, тобто ті, на кого покладається практична організація економії годин, ставок і коштів, зокрема, через об'єднання потоків студентів, часто дуже далекі від осмислення цілісності, структурності та якості фахової підготовки. Передусім вони не розуміють, що різні загальноуніверситетські дисципліни не можуть викладатися відповідно до тих самих принципів. І, якщо, наприклад, запоточування лекцій із філософії, політології, історії української культури чи історії світових цивілізацій для майбутніх педагогів різних спеціальностей виглядає досить логічним, то запоточування дисциплін, метою вивчення яких, зокрема, є формування медіаграмотності – ні, оскільки формування медіаграмотності передбачає не лише врахування переліку та порядку вивчення відповідних дисци-

плін – воно потребує ще й урахування специфіки майбутньої фахової діяльності. Зокрема, майбутні педагоги повинні бути готовими до формування медіаграмотності тієї вікової категорії здобувачів освіти, з якими працюватимуть. Адже медіаграмотність дошкільника та її формування – це одне, а медіаграмотність старшокласника та її формування – це зовсім інше.

З іншого боку, у контексті усвідомлення важливості ролі медіаграмотності, з'являється все більше проєктів (і, відповідно, ресурсів), спрямованих на її формування, до яких у межах виховного складника можуть залучатися студенти педагогічних спеціальностей. Але здебільшого це теж потребує наявності бази знань. Тому у плануванні й організації відповідних напрямів виховної діяльності має враховуватись і освітній складник.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Отже, на наш погляд, формування медіаграмотності майбутніх педагогів має передусім починатись із планування відповідної змістовно-процесуальної «траєкторії», яка за законами логіки та цілісності наскрізно пройде через відповідні освітні програми, навчальні плани та плани виховної роботи.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаються в розробленні методичних аспектів досліджуваної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурцева О. Застосування медіаосвітніх технологій для формування інформаційної грамотності майбутніх учителів математики в навчально-виховному процесі. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. № 12. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233567935.pdf>.
2. Діагностика рівнів сформованості медіаграмотності майбутніх учителів початкових класів / Г. Васянович та ін. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 76. № 2. С. 108–125.
3. Городецька О. Захист психіки дитини-дошкільника від негативного впливу засобів масової інформації. *Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 27 квітня 2016 р. Миколаїв : ОІШПО, 2016. С. 17–19.
4. Герман В., Громова Н. Формування медіаграмотності майбутнього вчителя в умовах професійної філологічної підготовки («Методика навчання української мови», «Культура української мови»). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 7 (111). С. 22–23.
5. Коневщинська О. Формування медіакультури майбутніх учителів музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 21 с.
6. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. Найдюнової, М. Слюсаревського. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2016. 16 с.
7. Кравченко О. Педагогічні умови формування медіаграмотності майбутніх учителів у сучасних закладах вищої освіти: обґрунтування проблеми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 3. С. 270–275.
8. Матвійчук М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2014. 23 с.
9. Медіаграмотність у початковій школі : посібник для вчителя / О. Волошенко та ін. ; за ред. О. Волошенко, В. Іванова. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.
10. Осадчий В. Теорія і практика медіаосвіти майбутніх учителів в умовах вищого навчального закладу. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2011. № 3. С. 24–34.
11. Хріник Є. Актуальні питання формування медіакультури майбутніх вихователів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 47. Т. 4. С. 251–255.

12. Підготовка майбутніх фахівців в університетах України та Польщі до реалізації медіаосвіти дошкільників / О. Янкович та ін. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 67. № 5. С. 264–276.
13. Alper M. Developmentally appropriate New Media Literacies: Supporting cultural competencies and social skills in early childhood education. *Journal of Early Childhood Literacy*. 2013. № 13 (2). P. 175–196.
14. Dumayag D. Information and Media Literacy of K to 12 and Non-K to 12 Graduates. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. 2023. Vol. 14 (3). P. 630–639.
15. Curricula for Media Literacy Education According to International Experts / A. Fedorov et al. *European Journal of Contemporary Education*. 2016. Vol. 17. Is. 3. P. 324–334.
16. Media literacy, digital citizenship and their relationship: Perspectives of preservice teachers / S. Gillern et al. *Teaching and Teacher Education*. 2024. Vol. 138, February. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X2300392X>.
17. Hernandez M.L.P., Torres M.A.G. Metaanalysis: Ciberviolencia del estudiantado al docente. *Revista de Tecnologia de Informacion y Comunicacion en Educacion*. 2023. Vol. 17. № 3. Julio – September. P. 20–33.
18. Media dimension of modern civic education: the humanitarian aspect / L. Kulbach et al. *Revista de Tecnologia de Informacion y Comunicacion en Educacion*. 2022. Vol. 16. № 2. Abril – Junio. P. 49–69.

REFERENCES

1. Burtseva, O.H. (2017). Zastosuvannya mediaosvitnikh tekhnolohii dlia formuvannya informatsiinoi hramotnosti maibutnikh uchyteliv matematyky v navchalno-vykhovnomu protsesi [The use of media educational technologies for the formation of information literacy of future mathematics teachers in the educational process]. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 12. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233567935.pdf>.
2. Vasianovych, H.P., Heorhanov, L.D., Beshok, T.V. (2020). Diahnostyka rivniv sformovanosti mediahramotnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Diagnostics of the levels of formation of media literacy of future primary school teachers]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. T. 76. № 2. S. 108–125.
3. Horodetska, O.V. (2016). Zakhyst psykhyky dytyny-doshkilnyka vid nehatyvnoho vplyvu zasobiv masovoi informatsii [Protection of the psyche of a preschool child from the negative influence of mass media]. *Vid mediahramotnosti do mediakultury: stratehii, problemy, perspektvy: tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii, Mykolaiv, 27 kvitnia 2016 r.* Mykolaiv: OIPPO, S. 17–19.
4. Herman, V., Hromova, N. (2021). Formuvannya mediahramotnosti maibutnoho vchytelia v umovakh profesiinoi filolohichnoi pidhotovky (“Metodyka navchannia ukrainskoi movy”, “Kultura ukrainskoi movy”) [Formation of media literacy of the future teacher in the conditions of professional philological training (“Methodology of teaching the Ukrainian language”, “Culture of the Ukrainian language”). *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 7 (111). S. 22–23.
5. Konevshchynska, O.E. (2009). Formuvannya mediakultury maibutnikh uchyteliv muzyky [Formation of media culture of future music teachers]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv, 21 s.
6. Kontsepsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia) (2016) [Concept of implementation of media education in Ukraine (new edition)] / za red. L.A. Naidonovoi, M.M. Sliusarevskoho. Kyiv: Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy. 16 s.
7. Kravchenko, O. (2020). Pedahohichni umovy formuvannya mediahramotnosti maibutnikh uchyteliv u suchasnykh zakladakh vyshchoi osvity: obgruntuvannia problemy [Pedagogical conditions for the formation of media literacy of future teachers in modern institutions of higher education: justification of the problem]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 31. T. 3. S. 270–275.
8. Matviichuk, M.I. (2014). Formuvannya mediahramotnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of media literacy of future social pedagogues in the process of professional training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.05. Kyiv. 23 s.
9. Mediahramotnist u pochatkovii shkoli: posibnyk dlia vchytelia (2018) [Media literacy in primary school: a teacher’s guide] / O.V. Volosheniuk, O.V. Hanyk, V.V. Holoshchapova, H.A. Dehtiarova ta in.; za red. O.V. Volosheniuk, V.F. Ivanova. Kyiv: TsVP, AUP. 234 s.
10. Osadchyi, V. (2011). Teoriia i praktyka mediaosvity maibutnikh uchyteliv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Theory and practice of media education of future teachers in the conditions of a higher educational institution]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*. № 3. S. 24–34.
11. Khrinyk, Ye. (2022). Aktualni pytannia formuvannya mediakultury maibutnikh vykhovateliv [Actual issues of media culture formation of future educators]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 47. T. 4. S. 251–255.
12. Yankovych, O.I., Binytska, K.M., Ocheretniy, V.O., Kuzma, K.M. (2018). Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv v universytetakh Ukrainy ta Polshchi do realizatsii mediaosvity doshkilnykiv [Preparation of future

- specialists in universities of Ukraine and Poland for the implementation of media education of preschoolers]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. T. 67. № 5. S. 264–276.
13. Alper, M. (2013). Developmentally appropriate New Media Literacies: Supporting cultural competencies and social skills in early childhood education. *Journal of Early Childhood Literacy*. № 13 (2). P. 175–196.
  14. Dumayag, D.P. (2023). Information and Media Literacy of K to 12 and Non-K to 12 Graduates. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. Vol. 14 (3). P. 630–639.
  15. Fedorov, A., Levitskaya, A., Camarero, E. (2016). Curricula for Media Literacy Education According to International Experts. *European Journal of Contemporary Education*. 2016. Vol. 17. Is. 3. P. 324–334.
  16. Gillern, S., Korona, M., Wright, W., Gould, W., Haskey-Valerius, B. (2024). Media literacy, digital citizenship and their relationship: Perspectives of preservice teachers. *Teaching and Teacher Education*. Vol. 138, February. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X2300392X>.
  17. Hernández, M.L.P., Torres, M.A.G. (2023). Metaanálisis: Ciberviolencia del estudiantado al docente. *Revista de Tecnología de Información y Comunicación en Educación*. Vol. 17. № 3. Julio – September. P. 20–33.
  18. Kulbach, L., Leontieva, T., Charkina, T., Voropayeva, T., Stepanova, N. (2022). Media dimension of modern civic education: the humanitarian aspect. *Revista de Tecnología de Información y Comunicación en Educación*. Vol. 16. № 2. Abril – Junio. P. 49–69.